

Kapitola 5

Trestné činy proti životu a zdraviu

vo svetle písomných prameňov mestského práva

5.1 Stručný historický vývoj na úvod

Niet snáď závažnejších zločinov ako tých proti životu a zdraviu. Dnes by sme ich vzhľadom na vysokú spoločenskú nebezpečnosť našli v hlave prvej zvláštnej časti trestného zákonníka. Nebolo tomu však vždy tak.¹⁶⁴ V období feudalizmu sa trestnoprávne ustanovenia až na niekoľko výnimiek nevymedzovali z práva súkromného.¹⁶⁵ Bolo tak nutné v prípade spáchania trestného činu podať žalobu osobou poškodenou či niektorým z rodinných príslušníkov¹⁶⁶ obeť.¹⁶⁷ K uzákoneniu niektorých pravidiel prispela cirkev, preto jednými z prvých skupín zločinov stíhaných *ex officio* patrilo kacírstvo, útok na panovníka, vlastizrada a tiež vražda, pokus o ňu či ublíženie na zdraví, avšak len za podmienky, že bol takýto skutok spáchaný pred panovníkom či súdom, pričom sú ale vnímané ako rušenie pokoja alebo mierového stavu. Takéto činy boli chápané ako všeobecne ohrozujúce a boli trestané trestom smrti priamo, bez obžaloby.¹⁶⁸ Neskôr sa do tejto skupiny pridali i krádeže a lúpeže, pretože dôraz sa kládol najmä na ochranu súkromného vlastníctva. Avšak vražda či zabitie zostávali naďalej v oblasti práva súkromného a riadili sa rovnakým režimom ako ostatné civilné delikty riešené v akuzáčnom súdnom konaní.¹⁶⁹ Pre vyhľadávanie dôkazov a ich posudzovanie z verejného podnetu bol vytvorený inkvizitčný systém,

¹⁶⁴V úplných začiatkoch vývoja štátu a práva v českých krajinách fungoval inštitút svojpomoci alebo tiež krvnej pomsty, čo však malo nežiaduci účinok na podstatu právneho systému, a to stanovíť záväzné pravidlá chovania a regulácia niektorých činov štátom, ako i ochrana spoločnosti štátom. Z toho dôvodu sa postupne prejavili snahy takéto jednanie potlačiť a postupne bolo postavené až na úroveň zločinu čiže chovania ohrozujúceho spoločnosť a fungovanie štátu, a to už od 14. storočia. Z literatúry napr. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 170–172.

¹⁶⁵Z literatúry napr. VLČEK, E., *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 6–9, kde nájdeme postupné zaraďovanie skutkových podstat pod ochranu štátu. Veľmi podrobné dobové rozdelenie samozrejme obsahuje Koldínov zákoník: MÁLÝ, K., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 659. Ďalej tiež VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 170–172, alebo FRANCEK, J., *Zločinnost a bezpráví. Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2011, s. 46–47.

¹⁶⁶Ako hovorí ustanovenie N.LVII. Práv městských království českého.

¹⁶⁷VLČEK, E., *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 6.

¹⁶⁸V prípade ublíženia na zdraví náležal iba trest odňatia ruky. Z literatúry VLČEK, E., *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 6.

¹⁶⁹VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 170.

ktorý prislúchal príslušným mestským úradníkom. Najznámejším spôsobom dokazovania bola tortúra alebo právo útrpné, ktoré bolo založené na mučení obžalovaného. Jednotných pravidiel sa tortúra dočkala až v 18. storočí za Jozefa I.¹⁷⁰ a neskôr za Márie Terézie,¹⁷¹ ktorá sa paradoxne o niekoľko rokov na to snažila právo útrpné potlačiť a poukázať na jeho zjavnú neobjektívitu. Definitívne bola tortúra zrušená až Jozefom II. v roku 1787.¹⁷²

5.2 Ciele a metodika

Tento príspevok obsahuje dve časti, teoretickú, ktorej cieľom je najmä priblíženie problematiky trestných činov proti životu a zdraviu, vytýčenie a vysvetlenie niekoľkých základných pojmov, druhy skutkových podstát v stredoveku v porovnaní s platným právom a v neposlednom rade systém trestov ukladaných za jednotlivé zločiny vo feudalizme. Ďalšia, praktická časť, sa zaoberá konkrétnymi prípadmi v mestskom práve a v súdnej praxi na základe vybraných mestských kníh, smolných či súdnych zápisov od 14. do 18. storočia.

Metodika spočívala vo výbere vhodných prameňov použitím metódy sondy, čiže náhodného výberu. Zohľadnená bola veľkosť miest, pričom najväčšie a najvýznamnejšie mestá boli zo vzorky vylúčené. Prihliadnuté tiež bolo k dostupnosti písomných prameňov. Posledným kritériom bolo, aby knihy pochádzali z územia Čiech aj Moravy. Nasledovala analýza zvolených prameňov a vzájomná komparácia zastúpenia jednotlivých skutkových podstát, ako aj spôsob ich dokazovania a trestania. Osobitne sú zdôraznené niektoré zaujímavé prvky nachádzajúce sa v knihách. Vyhodnotenie má formu tabuliek a grafov.

5.3 Mestské právo

Rozvoj miest a mestského súdnictva nastal pozvoľna od 13. storočia, postupne však nabral na intenzite a najväčší rozmach zažíva mestské právo v období 16. až 18. storočia.¹⁷³ V počiatkoch mestám náležali iba základné práva prostredníctvom udelených privilégií. Veľmi dôležitým bolo právo meča, ktoré umožňovalo mestskej rade konať sudy a tiež výkon exekúcie použitím trestu smrti. Pôvodne bolo udeľované najvýznamnejším a najväčším mestám, a od tých svoje právo odvodzovali tzv. dcérske mestá.¹⁷⁴ Časom

¹⁷⁰Konkrétne v Constitutio criminalis Josephina, 1707, dostupné online z: <http://eod.vkol.cz/i/630310/> [citované 24. 6. 2015]

¹⁷¹Podrobnejšie zásady a konkrétne stupne mučenia je možné nájsť priamo v Hrdelnom ráde Márie Terézie: Constitutio criminalis Theresiana, 1769, dostupné online z: <http://eod.vkol.cz/iii32047/> [citované 24. 6. 2015] Zaujímavé sú aj prílohy, ktoré ikonograficky znázorňujú jednotlivé stupne tortúry. Popis troch stupňov výsluchu pomocou tortúry z prelomu 16. a 17. storočia sa nachádza tiež v úvodnej časti edície Rokycanskej smolnej knihy CIRONIS, P., *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573–1630: s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 2000, s. 12–13.

¹⁷²Všeobecný vývoj v VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 486.

¹⁷³Z tohto obdobia sa dochovalo i najväčšie množstvo písomností, nielen mestských a pamätných kníh, ale aj najrôznejšie úradne listiny, účtovné záznamy a pod.

¹⁷⁴Tento proces sa niekedy nazýva filiácia mestských práv. Mestá si získané práva často ďalej upravovali podľa vlastných potrieb a pomerov mesta. Z literatúry napr. HOFFMANN, F., *Středověké město v Čechách a na Moravě*. 2. rozš. a upr. vydání. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 394.

toto privilegium pripadalo aj im, až mestské sudy tvorili hustú sieť po celom štáte.¹⁷⁵ Predmetným mestám tak bola prenesená právomoc¹⁷⁶ vydávať vlastné právne predpisy, ako aj vytvárať vlastné orgány mestskej správy a spravovať nimi svoje záležitosti.

V Českých krajinách boli typicky používané dva veľké právne okruhy, prevzaté z nemeckého prostredia, z ktorých sa vzájomnými interakciami konštituovali ďalšie právne celky usposobené potrebám toho – ktorého mesta. Tento proces úzko súvisel s tzv. nemeckou kolonizáciou a prenikal postupne od západu na východ. Magdeburský okruh sa šíril severovýchodne a ovplyvnil najmä južné Poľsko, Sliezsko, severnú a strednú Moravu a severozápadné Slovensko. Medzi najvýznamnejšie české mestá, riadiace sa magdeburským právom, boli Hradec Králové, Litoměřice, Kouřim, na Morave potom Bruntál, Uničov či Olomouc.¹⁷⁷ Norimberský právny okruh sa šíril juhovýchodným smerom a najvýznamnejšie mestá, ktoré ovplyvnil, boli Cheb, Kolín, Brno, Uherské Hradiště či Kroměříž.¹⁷⁸

¹⁷⁵Podľa mapovania hrdelných súdov z podnetu Karola VI. v roku 1729 bolo zistené, že na Morave funguje vyše 200 hrdelných súdov a v Čechách dokonca 363. Pričom hrdelné súdnictvo zažívalo krízu, bolo disfunkčné, nepružné a jednania sa ťahali veľmi dlhú dobu, pretože nižšie sudy neboli schopné samostatne právnu vec posúdiť a takmer s každým prípadom sa obracali o právne poučenie súdu vyššiemu. Tento prístup spôsoboval zahľtenie súdnej praxe väčších miest a tie neboli schopné celkovú agendu stíhať. Tento zoznam je k dispozícii v diele ELVERT, Ch. d., *Schriften der historisch-statistischen Section der k.k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. Brünn, 1888, s. 105 a nasl. Jeho celkové vyhodnotenie je tiež možné nájsť v ŠTARHA, I., K vývoji hrdelného súdnictví na Moravě. In: FRANCEK, J. – ŠIMEK, T. (eds), *Hrdelní soudnictví českých zemí: Soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995, s. 27. a FRANCEK, J., K vývoji hrdelného súdnictví v Čechách. In: FRANCEK, J. – ŠIMEK, T. (eds), *Hrdelní soudnictví českých zemí: Soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995, s. 18, ale i ďalšie diela, napr. ROUČKA, B., Poznámky k mapě hrdelních soudů v Čechách v první a druhé polovině 18. století. In: *Právněhistorické studie*, Sv. 3, 1957, s. 115–135.

¹⁷⁶Pôvodne platil predpoklad, že panovník mal neobmedzenú súdnu i správnu právomoc v ríši, ale vzhľadom na nemožnosť riadneho výkonu týchto funkcií bolo nutné ich ďalej delegovať a prepozičovať ďalším subjektom, čím sa zaistil jednoduchší chod krajiny. Z literatúry napr. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 131.

¹⁷⁷Bližšie k vývoju a šíreniu sa magdeburského práva najmä v úvodnej časti edície Míšeňskej knihy: SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L., *Míšeňská právní kniha: historický kontext, jazykový rozbor, edice*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010, s. 75–81 a s. 84–112. Ďalej sa tejto problematike venuje napr. KEJŘ, J., *Vznik městského zřízení v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 137–152, HOFFMANN, F., *Středověké město v Čechách a na Moravě*. 2. rozš. a upr. vydání. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 393–399, na území Uhorska sa šíreniu mestských práv venuje napr. KLUKNAVSKÁ, A., GÁBRIŠ, T., *Mestské právo ako dynamický prvok vývoja práva v Uhorsku*. In: MALÝ, K. – SOUŠA, J. jr. (eds), *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s.226 a nasl. či BADA, M., *Život v Žiline v zrkadle jej mestskej knihy. Každodennost Žilinčanov na základe analýzy zápisov Žilinskej mestskej knihy na prelome stredoveku a raného novoveku*. Bratislava: Veda, 2011, s. 11–17.

¹⁷⁸K problematike norimberského právneho okruhu sa komplexne venuje najmä staršia práca MENDL, B., *Tak řečené Norimberské právo v Čechách*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1938, ďalej vo všeobecnejšej rovine tiež HOFFMANN, F., *Středověké město v Čechách a na Moravě*. 2. rozš. a upr. vydání. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 393–399 alebo KEJŘ, J., *Vznik městského zřízení v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 152 a nasl.

Právnu istotu v rámci jednotlivých miest zabezpečovali mestské knihy, ktoré sa vo všeobecnosti delili na knihy pamätné, knihy mestskej správy, knihy mestského súdnicstva a knihy prenesenej verejnoprávnej pôsobnosti mesta.¹⁷⁹ Súdna právomoc obvykle náležala richtárovi a mestskej rade, pričom právo nimi bolo tvorené a následne aplikované v ďalšej praxi. Mestské právo tak vykazovalo značnú nejednotnosť a roztrieštenosť. Preto postupne narastala potreba jeho unifikácie. Snahy o kodifikáciu mestských práv vyvrcholili v roku 1579 Koldínovými Právami mestskými, ktoré bolo pozvoľna zavádzané do praxi mestských súdov, a to spočiatku na území Čiech, po nejakom čase i na Morave a v Sliezsku.¹⁸⁰

5.4 Vyhodnotenie sondy do mestského súdnicstva

Praktická časť príspevku sa venuje sonde do mestského súdnicstva. Vybrané pramene sú rozdelené na dve skupiny Prvá obsahuje mestské knihy obsahujúce normatívne ustanovenia. Z nich boli vybraté základné ustanovenia hmotnoprávne i procesnoprávne a na ich základe popísané hlavné zásady mestského súdnicstva. Zdôraznené boli spoločné znaky, ako aj najzásadnejšie rozdiely v terminológií, ale aj v procese vyhodnocovania skutkových podstát či ukladaní trestov.

Druhú skupinu tvoria knihy súdnych výsluchov. Zoradené pramene sú od najstaršieho po najmladší. V každom z nich boli vyhľadane predmetné trestnoprávne ustanovenia týkajúce sa zločinov proti životu a zdraviu a vypočítaný pomer trestných činov proti životu a zdraviu v porovnaní s celkovou zaznamenanou kriminalitou. Následne je vypočítané percentuálne zastúpenie jednotlivých skutkových podstát v predmetnej skupine trestných činov. V prípade, že to bolo možné, sú vyhodnotené i udelené tresty. Výsledky sú prehľadne zaznamenané v tabuľkách a graficky znázornené pomocou grafov.

Mestské knihy normatívneho charakteru:

- Míšeňská právnická kniha 1357/8–1387 (Severné Čechy, Morava)
- Práva mestská Království českého 1579 (Čechy, neskôr Morava a Sliezsko)

Knihy súdnych výsluchov – tzv. smolné:

- Smolná kniha Kutnohorská 1521–1571
- Smolná kniha Velké Bíteše 1556–1636

¹⁷⁹Toto delenie pochádza z roku 1954 a vyšlo komplikovaných vývojom. Samozrejme celkové členenie je komplikovanejšie. Podrobnejšie je uvedené v ROUBÍK, F., *Slovníček archivní terminologie*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra v Praze, 1954, s. 22–23, prípadne NOVÝ, R., *Městské knihy v Čechách a na Moravě, 1310–1526: katalog*. 1. Vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 10. Prípadne sa bližšie k problematike mestských kníh i písomníctva venuje HLAVÁČEK, I., KAŠPAR, J., NOVÝ, R., *Vademecum pomocných věd historických*. 3. opr. a dopl. vydání. Jinočany: H a H, 2002, s. 246.

¹⁸⁰Dnes používaná edícia MALÝ, K., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. K celkovej situácii v období pred prijatím tejto kodifikácií sa venuje najmä PÁNEK, J., Stavovská politika v době přijetí Koldínova zákoníku. In: MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (eds), *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011, Praha*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 12–24. A tiež ďalšie príspevky z tohto zborníka MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (eds), *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011, Praha*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, či staršia práca ŠTĚPÁN, J., *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských*. Praha: Bursík & Kohout, 1940, s. 172–173.

- Kniha smolná mesta Rokycan 1573–1630
- Smolná kniha mesta Lipníka 1594–1627

5.4.1 Mestské knihy normatívne

Zvolené dve knihy normatívneho charakteru boli zvolené kvôli ich odlišnému právnenému okruhu. Kým Míšeňská právnická kniha¹⁸¹ patrí do magdeburského práva, Práva mestská vychádzajúce z brnianskeho mestského práva obsahujú v podstate uspôsobené ustanovenia norimberského okruhu. Míšeňská kniha je významná právna pamiatka, ktorá sa do českých krajín dostala z Nemecka a bola používaná napr. v Litoměřicih, Uničove či Olomouci. Člení sa na 7 kníh, pričom trestnému právu sa venuje kniha štvrtá s celkovo 37 ustanoveniami, ďalej členenými do pododstavcov. Niekoľko ustanovení je možné nájsť i v ďalších knihách. Práva mestská království českého (a neskôr Markrabství moravského) už boli popísané vyššie v kapitole 3.

5.4.2 Skutkové podstaty v mestskom práve

Kategorizácia trestných činov, alebo presnejšie podľa dobového označenia zločinov, je pomerne komplikovaná tak z hľadiska nejednotnosti terminológie, ako aj značnej absencie systematiky v prameňoch. Situáciu tiež zhoršuje splývanie hmotného a procesného práva v ustanoveniach.

Keď chceme hovoriť o trestných činoch proti životu a zdraviu, je nutné si uvedomiť, že ide o novodobý termín a jedná sa o jednu zo skupín trestných činov, rozdelených podľa chráneného objektu.¹⁸² Ide o trestné činy nachádzajúce sa v aktuálnom trestnom zákonníku v hlave I. zvláštnej časti, z čoho je zjavné, že sa jedná o zvlášť chránené záujem spoločnosti, čo nasvedčuje i právna ochrana zakotvená priamo v Listine základných práv a slobôd.¹⁸³ Dobový systém trestných činov je možné nájsť v už spomínanom Koldínovom zákonníku.¹⁸⁴ I keď rozdelenie samozrejme nie je možné porovnať s dnešnými zákonmi, je pomerne prepracované a ustanovenia roztriedené do jednotlivých skupín. Predmetné regule sú umiestnené v časti pod názvom „O kvaltu, vejboji, outoku“, i keď nie všetky z nich by sa dnes považovali za trestné činy proti životu a zdraviu.¹⁸⁵ Rozlišujú sa skutkové podstaty proti životu, a to vražda, mord¹⁸⁶ a neúmyselné zabitie, ktoré sú

¹⁸¹Edícia SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L., *Míšeňská právnická kniha: historický kontext, jazykový rozbor, edice*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010.

¹⁸²Bližšie napr. JELÍNEK, J., *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014.

¹⁸³Jedná sa o Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 140–167 a Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů, čl. 6.

¹⁸⁴Bližšie k systematike pozri MALÝ, K., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 650 a nasl.

¹⁸⁵Patria sem i výtržnosti a násilné vniknutie do domu – od čl. N.XI a nasl., pričom v niektorých z nich sa počíta i so smrťou postihnutého subjektu (N.XVI.) či ublíženie na zdraví (napr. N.XI., N.XIX.), bolo by možné ich priradiť skôr k skutkovej podstate lúpeže. Samotné trestné činy proti životu však začínajú až od N.XXVII–N.LIX a potom ustanovenia O.I – O.III upravovali samovraždu a čarodejníctvo.

¹⁸⁶I v samotnom Koldínovom zákonníku sa mord definuje v ustanovení N.XXVIII.II. ako vražda s následnou krádežou, čo by sa dnes dalo označiť ako lúpežná vražda. Uvádza rozdiel medzi vraždou a mordom, ako aj medzi mordom a lúpežou. Ďalej sa tiež rozlišovalo, či sa jedná o usmrtenie príbuzného (parricidium), alebo o prostý mord – homicidium (N.XXVII. II.–III.).

ďalej rozdeľované podľa spôsobu, akým boli spáchané: „Vražda aneb mord vynonává se mocí a skutkem aneb trávením a rozličnými kouzly.“¹⁸⁷ Z ustanovenia tiež vyplýva, že sa sem radil tiež delikt čarodejníctva. Dnes už nepoužívanou skutkovou podstatou, avšak vo feudalizme úplne bežnou, je samovražda. V neposlednom rade sem patrí tiež vražda novorodencov alebo vyhnanie plodu, čiže navodenie potratu.¹⁸⁸ Prihliadalo sa aj na zavinenie páchatela. Pri závažnejších trestných činoch bol trestný i pokus, príprava či napomáhanie. Oproti súčasnosti bol často trestný i úmysel. Feudálne právo tiež poznalo okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť, a to prakticky totožné s dnešnou dobou, čiže nutnú obranu¹⁸⁹, vek a pričítanosť.¹⁹⁰

Do skupiny zločinov proti zdraviu patrilo typicky ublíženie na zdraví, pričom sa opäť rozlišoval spôsob, akým bolo učené, čiže holými rukami, alebo drevenou palicou či inou zbraňou.¹⁹¹ Magdeburské právo označuje túto skutkovú podstatu ako „rany“,¹⁹² prípadne potom „krvavé rany“¹⁹³ predstavujúce pravdepodobne ťažké ublíženie na zdraví, alebo tiež „smrteľné rany“ ako ťažké ublíženie na zdraví, s následnou smrťou. Taktiež zmrzačenie¹⁹⁴ sa dá priradiť k ťažkému ublíženiu na zdraví. Oba pramene sa zhodujú, že v prípade smrti sa skutok posudzuje ako zabitie. Podobne i lúpež, ktorá skončí smrťou, sa posudzuje ako mord.¹⁹⁵ Vo všeobecnosti medzi priradzujúce okolnosti patrilo, keď bol čin vykonaný v noci.¹⁹⁶

5.4.3 Tresty

Čo sa týka problematiky ukladania trestov, prevažovali tresty tvrdé a neúmerne, často priamo trest smrti. Okrem hlavného trestu mohli byť ukladané ešte zostrujúce tresty. Okrem funkcie regulatívnej, ochrannej a preventívnej sa vo feudalizme na tresty prihliadalo ako na prostriedok odplaty.¹⁹⁷ Niektoré tresty mali symbolický charakter,

¹⁸⁷Ustanovenie N.XXVIII. v MALÝ, K., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 563. Ďalej tiež ust. N.XXXVI na s. 565 pokračuje: „Mordové rozličnými spůsoby se vykonávají: trávením, kouzly, traňky, jedy, studnic nakažením, lidí kouzly sušením etc...“

¹⁸⁸Je nutné si všimnúť, že zmienené skutkové podstaty sa prelínajú aj so sexuálnymi deliktami. Ide konkrétne o usmrtenie novorodenca a potrat. Bližšie VIRDZEKOVÁ, A., *Sexuálne trestné činy vo svetle mestského práva*. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol., *Sexuální trestné činy včera a dnes*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2014, 73–83.

¹⁸⁹Napr. ustanovenie N.XLVI Koldínovho zákonníku, alebo IV.4.1 Míšeňskej knihy.

¹⁹⁰Napr. N.XXXI.II. v Právech městských.

¹⁹¹V Koldínovom zákonníku je táto skutková podstata upravená v ustanoveniach S.XI.–XVI.

¹⁹²V Míšeňskej knihe sa toto označenie nachádza v ustanoveniach IV.1, 2 a 4. Tento pojem je možné nájsť i v iných prameňoch magdeburského práva, napr. v Žilinskej mestskej knihe, pochádzajúcej zo severozápadnej časti Slovenska. Toto označenie sa nachádza napr. v ustanoveniach č. 17, 19, 23–35 v KUCHAR, R., *Žilinská právná kniha. Preklad Magdeburského práva, zápisy právnych úkonov žilinských mešťanov*. Bratislava: Veda, 2009, s. 22–25.

¹⁹³Napr. ustanovenie VI Míšeňskej právnej knihy.

¹⁹⁴Napr. ustanovenie IV.5 Míšeňskej knihy.

¹⁹⁵Ustanovenia N.XXVIII. II-III, Koldínovho zákonníka.

¹⁹⁶Napr. ustanovenie IV.2.6, IV.23.1 Míšeňskej knihy.

¹⁹⁷Bližšie sa s funkciami trestov, a ich vývojom zaoberá FIGO, M., *Historický vývoj trestov*. 1. vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012, s. 21–25.

napr. za ublíženie na zdraví mohlo náležať odňatie ruky. Za vlastizradu štvrtenie, za ohováranie vytrhnutie jazyka a podobne. Koldínov zákonník rámcovo stanovuje niektoré tresty udeľované za konkrétne skutky, nie vždy však boli dodržiavané, a prihliadalo sa na zaužívanú prax mestských súdov. Za úmyselné zabitie druhého patrilo sťatie mečom, za mord vpletenie do kola a za lúpež či krádež obesenie.¹⁹⁸ Z niektorých skutkov bolo možné sa finančne vyplatiť. Pri zabití sedliaka mešťanom prislúchala pokuta 300 kôp grošov českých.¹⁹⁹ Míšeňská kniha stanovuje, že za zmrzačenie je nutné zaplatiť polovičnú pokutu ako za zabitie.²⁰⁰ Žena nemala byť obesená, ale zahrabaná zaživa²⁰¹ či upálená,²⁰² prípadne utopená. Niektoré ustanovenia pojednávajú aj stratu cti, povinnosti kata a pod. Pojednanie o konkrétnych trestoch, ich škále a ukladaní bude pokračovať v nasledujúcich kapitolách, pri vyhodnotení analýzy konkrétnych súdnych zápisov.

5.4.4 Smolná kniha Kutnohorská²⁰³

Kutná Hora je pomerne špecifická svojou kriminalitou. Jedná sa o banské mesto, preto je pre ňu typická zvýšená miera násilných trestných činov. Páchatelia boli súdení častokrát pre niekoľko rôznych zločinov. V tabuľke sú kvôli výpočtom uvádzané nižšie počty, ktoré im boli dokázané, často sa pri útrpnom výsluchu počet priznaných skutkov zvýšil, čo sa, samozrejme, nedá považovať za objektívne. Z celkových 382 zápisov zastávajú trestné činy proti životu a zdraviu 74 zápisov, čo predstavuje necelých 20 % celkovej zaznamenatej kriminality. Avšak v niektorých prípadoch šlo o súbeh.²⁰⁴ Ako príklad môže slúžiť zápis č. 314, ktorý hovorí o 19 až 25 vraždách a rôznych krádežiach.²⁰⁵ Veľmi často sú, samozrejme, zastúpené trestné činy proti majetku a sexuálne delikty.²⁰⁶

¹⁹⁸Ustanovenie N.XXXI.I a III.

¹⁹⁹Ustanovenie N.XLII.1 alebo N.XLVI.I.

²⁰⁰Ustanovenie IV.5.3.

²⁰¹Typicky sa tento trest zostroval ešte prebitím srdca kôlom, čo nájdeme v mnohých trestoch za vraždy novorodencov, napr. v Kutnohorských smolných zápisoch BISINGEROVÁ, M.A. kol., *Kutnohorský manuál práva útrpného: (Smolná kniha): 1521–1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987.

²⁰²Napr. ustanovenie O.II. za čarodejníctvo.

²⁰³Analýza vychádza z edície: BISINGEROVÁ, M.A. kol., *Kutnohorský manuál práva útrpného: (Smolná kniha): 1521–1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987.

²⁰⁴Či už jednočinný alebo viacčinný.

²⁰⁵BISINGEROVÁ, M.A. kol., *Kutnohorský manuál práva útrpného: (Smolná kniha): 1521–1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987, s. 79.

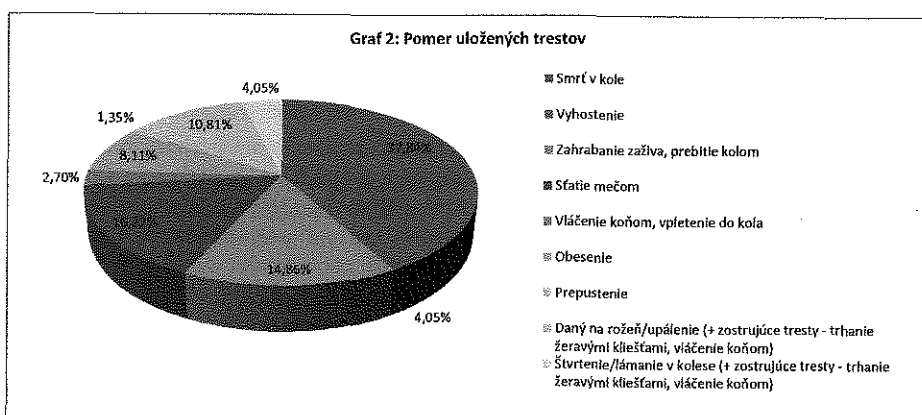
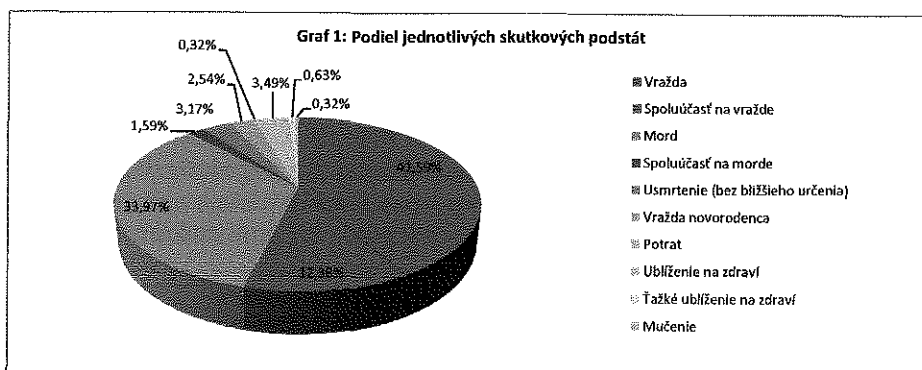
²⁰⁶Pre porovnanie VIRDZEKOVÁ, A., *Sexuálne trestné činy vo svetle mestského práva*. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol., *Sexuální trestné činy včera a dnes*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 77–80.

Tab. 1

Skutková podstata	Počet
Vražda	131
Spoluúčasť na vražde	39
Mord	107
Spoluúčasť na morde	5
Usmrtenie (bez bližšieho určenia)	10
Vražda novorodenca	8
Potrat	1
Ublíženie na zdraví	11
Ťažké ublíženie na zdraví	2
Mučenie	1
Celkový počet TČ:	315

Tab. 2

Druh trestu	Počet
Smrť v kole	28
Vyhostenie	3
Zahrabanie zaživa, prebitie kolom	11
Sťatie mečom	12
Vláčenie koňom, vpletenie do kola	2
Obesenie	6
Prepustenie	1
Daný na rožeň / upálenie (+ zostrujúce tresty - trhanie žeravými kliešťami, vláčenie koňom)	8
Štvrtenie/lámanie v kolese (+ zostrujúce tresty - trhanie žeravými kliešťami, vláčenie koňom)	3
Celkom udelených trestov/počet rozhodnutých prípadov:	74

5.4.5 Smolná kniha Velké Bíteše²⁰⁷

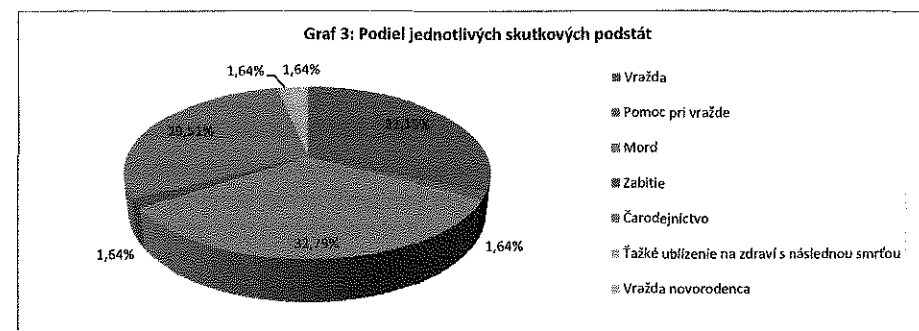
V smolnej knihe Velkej Bíteše z rokov 1556–1636 sa nachádza celkovo 116 zápisov výsluchov. Z toho 57 rieši trestné činy proti životu a zdraviu, čo je takmer polovičné zastúpenie v celkovej kriminalite. Popisované skutky sú však často len jednoduchým záznamom, neuvádza sa ich presný počet. Veľmi často sa tiež nachádzajú v súbehu s lúpežami. Taktiež z textu nie je jasné, či vražda a mord sú dva odlišné skutky, alebo ich používajú iba ako synonymá, rovnako ako jediný prípad zabitia. Veľký podiel mali prípady čarodejníctva. Vybrané však boli len tie, ktorými mali byť usmrtení ľudia. Obvykle sa nedá predpokladať ich objektivita, pretože všetky priznania pochádzajú z útrpných výsluchov. Tresty tiež neboli jednoznačne určené, napr. trest smrti nebol často definovaný čo do spôsobu jeho výkonu. Pričom pri rovnakých skutkoch sa následne nachádzali i tresty presne určené.

Tab. 3

Skutková podstata	Počet ²⁰⁸
Vražda	19
Pomoc pri vražde	1
Mord	20
Zabitie	1
Čarodejníctvo	18
Ťažké ublíženie na zdraví s následnou smrťou	1
Vražda novorodenca	1
Celkový počet trestných činov	61

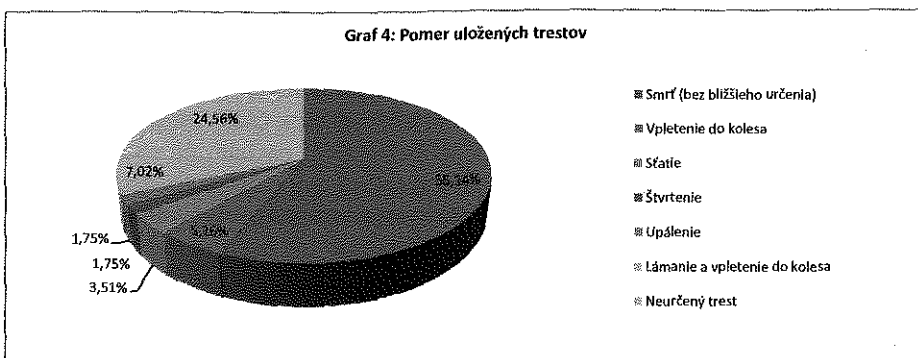
Tab. 4

Druh trestu	Počet
Smrť (bez bližšieho určenia)	32
Vpletenie do koleša	3
Sťatie	2
Štvrtenie	1
Upálenie	1
Lámanie a vpletenie do koleša	4
Neurčaný trest	14
Celkový počet udelených trestov	57

²⁰⁷ Analýza vychádza z edície VERBÍK, A., ŠTARHA, I., *Smolná kniha veľkobítešská, 1556–1636*. 1. úplné vydání. Brno: Blok, 1973.

²⁰⁸ Niektoré skutkové podstaty boli uvedené v množnom čísle, bez bližšieho určenia počtu. Preto boli počítané ako 1.

5.4.6 Kniha smolná mesta Rokycan²⁰⁹

V smolnej knihe Rokycan sa nachádza celkovo 40 zápisov, z toho 20 sa zaoberá trestnými činmi proti životu a zdraviu. Jedná sa teda o polovičné zastúpenie v celkovej kriminalite. Ako je možné na prvý pohľad vidieť, kniha obsahuje oproti predchádzajúcim dvom pomerne málo zápisov. Taktiež vykonaných skutkov je výrazne menej. Opäť vystáva otázka, či naozaj odlišovali mord od vraždy. Okrem mordu je najviac zastúpené i čarodejníctvo a je znovu nutné zdôrazniť, že sa jedná o zápisy útrpných výsluchov, čo svedčí o absencii objektivity. Druhy trestov sú pomerne pestro zastúpené. Prevažnú väčšinu tvoria tresty smrti, líšiace sa potom iba spôsobom vykonania. Najviac zastúpené bolo sťatie.

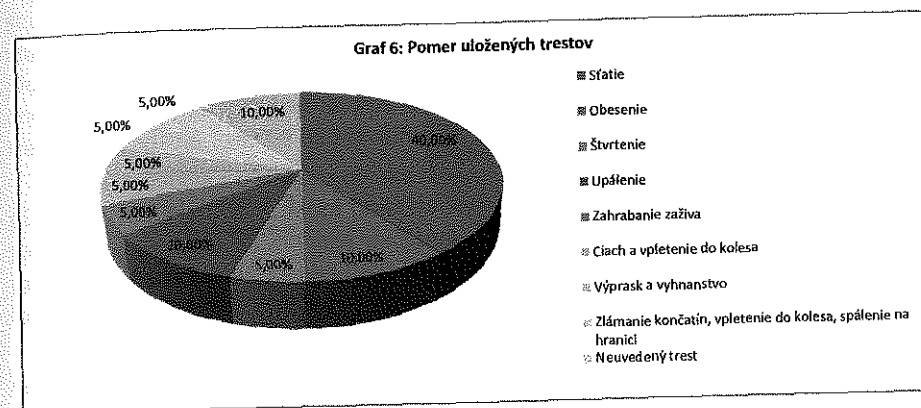
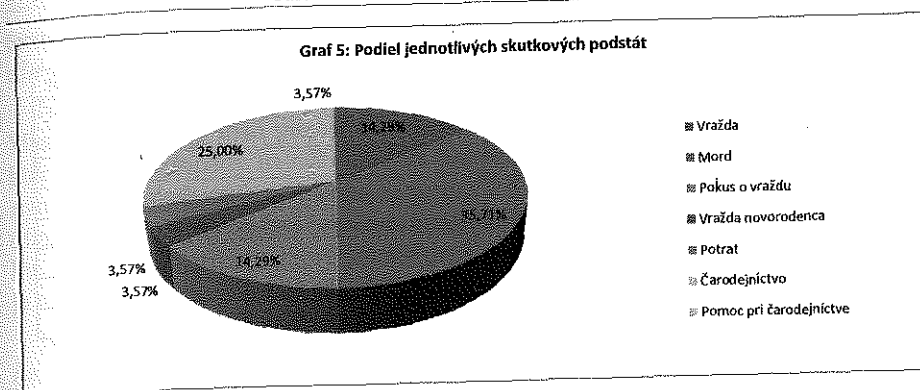
Tab. 5

Skutková podstata	Počet
Vražda	4
Mord	10
Pokus o vraždu	4
Vražda novorodenca	1
Potrat	1
Čarodejníctvo	7
Pomoc pri čarodejníctve	1
Celkový počet TČ	28

Tab. 6

Druh trestu	Počet
Sťatie	8
Obesenie	2
Štvrtenie	1
Upálenie	2
Zahrabanie zaživa	1
Ciach a vpletenie do kola	1
Výprask a vyhnanstvo	1
Zlámanie končatín, vpletenie do kola, spálenie na hranici	1
Neuvedený trest	1
Prepustenie	2
Celkový počet udelených trestov	20

²⁰⁹Pri analýze použitá edícia: CIRONIS, P., *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573–1630: s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 2000.

5.4.7 Smolná kniha mesta Lipníka²¹⁰

Smolná kniha obsahuje celkom 50 zápisov, z toho iba 13 sa týka trestných činov proti životu a zdraviu, čo je 26 %. Trestné činy sú popísané pomerne presne, sú uvedené aj počty, a to rovnako ako i pri trestoch. Obsahuje teda presne 14 skutkov, a bolo udelených 17 trestov, pretože pri dvoch zápisoch sa jednalo o 3 páchatelov. Zaujímavé je, že v 4 prípadoch sa nepreukázala vina, a to všetko v prípadoch obvinenia z usmrtenia novorodenca. Tiež stojí za pozornosť aj prípad dvoch potratov, kedy v jednom z nich bol udelený iba trest výprasku na pranieri a vyhnanstvo, v druhom však trest smrti utopením. Ďalším nezvyčajným aspektom bolo podmienené prepustenie, a to celkom v 4 prípadoch, pričom pôvodne bol udelený trest smrti. Pričom obvykle sa v prípade upustenia od potrestania ako alternatívny trest používalo vyhnanstvo z mesta, s podmienkou, že v prípade návratu bude vykonaný pôvodne uložený trest.

²¹⁰Pri analýze použitá edícia MARADA, M., *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv, 1994.

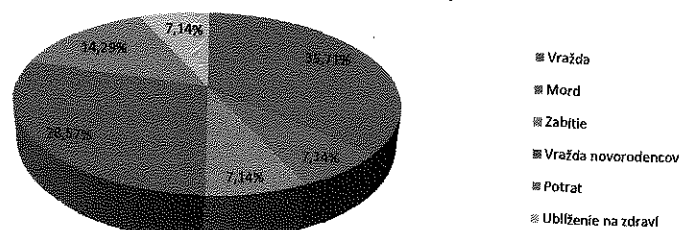
Tab. 7

Skutková podstata	Počet
Vražda	5
Mord	1
Zabitie	1
Vražda novorodencov	4
Potrat	2
Ublíženie na zdraví	1
Celkový počet TČ	14

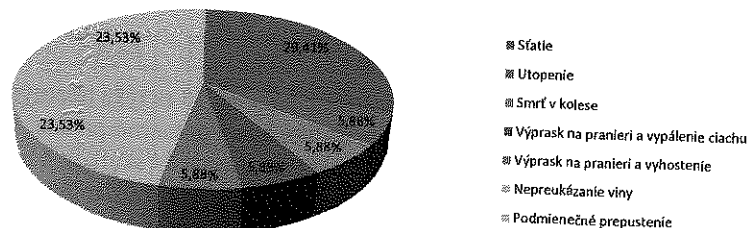
Tab. 8

Druh trestu	Počet
Sťatie	5
Utopenie	1
Smrť v kolese	1
Výprask na pranieri a vypálenie ciachu	1
Výprask na pranieri a vyhostenie	1
Nepreukázanie viny	4
Podmienečné prepustenie ²¹¹	4
Celkový počet udelených trestov:	17

Graf 7: Podiel jednotlivých skutkových podstát

Graf 8: Pomer uložených trestov

terminológia či zásady ukladania trestov neboli zjavne jednoznačné a často sa líšili podľa okolností prípadov.

Najzásadnejším terminologickým problémom je rozlišovanie vraždy, mordu a zabitia. Mestá tieto výrazy mali poznať a rozlišovať, avšak je diskutabilné, či tomu tak reálne bolo. Niektoré prípady, najmä v starších prameňoch, ich totiž zjavne používajú ako synonymá i keď obsahujú i ujednania, v ktorých ich odlišujú. Potom nastáva metodologická dilema, či z analyzovanými protiprávnymi skutkami postupovať podľa samotného obsahu, alebo podľa termínu, ktorý použili priamo pisári. Tento problém však dnes už asi nie je možné, až na pár jednoznačných prípadov, vyriešiť.

Najčastejšími skutkovými podstatami z predmetnej kategórie trestných činov je vražda, po nej nasleduje mord. Často boli páchané v súbehu s ďalšími činmi, najčastejšie lúpežou či krádežou, ale aj napríklad so znásilnením. Najčastejšími trestami boli tresty smrti, čo sa v tejto kategórii dá predpokladať. Systém ich ukladania však nebol jednoznačný. Niekedy sa líšil i v rámci jednotlivých miest. Často boli ukladané i rôzne zostrujúce tresty, ako obzvlášť farbistý príklad môže slúžiť smolná kniha Kutnej Hory, ktorá sa potýkala so značne vysokou mierou násilnej kriminality všetkého druhu. Preto zrejme tresty odzrkadľujú i snahu po prevencii a odrazení potenciálnych páchatelov.

Otázka vyvstáva i ohľadom objektivity prameňov. Jedná sa o knihy smolné, čiže zápisy súdnych výsluchov, ktoré prebiehali za použitia tortúry. Najmä v niektorých prípadoch nie je jasné, či zvýšená početnosť zločinov na jedného páchatela nie je daná práve tým. Samostatnú kategóriu, o ktorej neobjektívnosti nie je možné pochybovať, sú čarodejnícke procesy.

Problematika hrdelného súdництва a jednotlivých skupín trestnej činnosti je nepochybne veľmi zaujímavá a venuje sa jej množstvo prác. Množstvo informácií nám však stále uniká a častokrát ich nie je možné objektívne určiť. Smolné knihy, ako aj iné druhy mestského písomníctva, tvoria cenný prameň poznania, a to nielen z hľadiska trestného práva, ale i z hľadiska sociálneho, a preto si nepochybne zaslúžia našu pozornosť i ďalšiu analýzu.

5.5 Záver

Trestná činnosť miest v stredoveku a ranom novoveku predstavovala širokú škálu skutkov. Ich vnímanie a zaznamenávanie nebolo však vždy jednoznačné. Problémom bola vlastná prax mestských súdov, ktoré každý prípad posudzovali odlišne bez ohľadu na prax iných miest. Kodifikácie sa mestské právo dočkalo až v 16. storočí, a ani potom

²¹¹ Pôvodne udelené 3 tresty smrti obesením a 1 sťatím.